

1.3.2004

62/4/02

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Mikko Eteläpää

ALAIKÄISEN RIKOKSESTA EPÄILLYN KUULUSTELEMINEN YM.

1
KANTELU

A pyysi 30.12.2001 päivätyssä ja 8.1.2002 saapuneessa kirjeessään oikeusasiamiestä tutkimaan X:n kihlakunnan poliisilaitoksen poliisimiesten menettelyä erään rikosasian esitutkinnassa.

A ei ole asiassa asianosainen eikä hän ole esittänyt valtuutusta toimia kenenkään asianosaisen puolesta. Päätöksessä on sen vuoksi vältetty tietojen sellaista yksilöintiä, jolla välittyisi salassa pidettävää tietoa.

Kantelussa arvostellaan seuraavia asian tutkinnassa ilmenneitä seikkoja.

Kantelun mukaan poliisi on jättänyt valtakunnalliseen rikosilmoitusjärjestelmään kantelijan täysi-ikäisestä (kantelunalaisten tapahtumien aikaan 19 – 20-vuotias) pojasta virheellisen tiedon, jota oli kuulusteltu asiassa aluksi todistajana ja sittemmin rikoksesta epäiltynä. Syyttäjä on tehnyt asiassa syyttämättäjättämispäätöksen. Tästä huolimatta kantelijan pojan asemaan liittyvää tietoa ei ole muutettu rikoksesta epäilystä takaisin todistajaksi.

Kantelijan poika on rekisteröity poliisin tuntomerkkirekisteriin, josta hänen tietojaan ei ole poistettu, vaikka häntä ei ole syytetty siitä rikoksesta, jonka takia rekisteröinti on tehty.

Poliisi ei ole liittänyt kantelijan laatimaa esitutkintalain 42 §:n 1 momentin mukaista loppulausuntoa esitutkintapöytäkirjaan.

Erästä toista, kuulusteluhetkellä 16-vuotiasta rikoksesta epäiltyä on kuulusteltu ilman todistajan, sosiaaliviranomaisen, avustajan ja vanhempien läsnäoloa.

Lisäksi A arvioi, että tutkinnan yhteydessä on haluttu loukata häntä ja alle 16-vuotiaan rikoksesta epäillyn isää; molemmat ovat poliisimiehiä.

3
RATKAISU

3.1

Valtakunnallisessa rikosilmoitusjärjestelmässä ollut tieto

Kantelija katsoo, että tieto hänen poikansa epäillyn asemasta olisi pitänyt muuttaa todistajan asemaksi sen jälkeen, kun asiassa oli tehty päätös syyttämättä jättämisestä.

Saadun selvityksen ja lausunnon mukaan valmistuneen esitutinnan päätös on kirjattu poliisin tutkinta- ja virka-apujärjestelmään (RIKI) 13.8.2001. Sen jälkeen tietoja ei ole muutettu. Selvityksissä ja lausunnossa viitataan sisäasiainministeriön poliisiosaston ohjeeseen henkilön asemaa koskevista kirjauksista syyttäjän ja tuomioistuimen päätöksiä perusteella poliisiasiain tietojärjestelmään (SM-2000-01228/Pr-0, 22.6.2000). Tuon ohjeen mukaan syyttäjän tai tuomioistuimen tekemien päätöksiä perusteella poliisiasiain tietojärjestelmän osarekistereihin ei tehdä henkilön asemaa koskevia muutosmerkintöjä vaan tutkinta- ja virka-apujärjestelmän kirjaukset esitutkinnassa olleen henkilön asemasta säilytetään sellaisina kuin ne olivat esitutkinnan päätöksiä kirjattaessa.

Saadun selvityksen perusteella asiassa on menetelty em. sisäasiainministeriön ohjeen mukaisesti; silloin kun esitutkinta asiassa on päätetty, kantelijan pojan asema esitutkinnassa on ollut rikoksesta epäilty. Ohjeen mukaan asemaa ei ole muutettu syyttäjän tehtyä asiassa syyttämättä jättämispäätöksen.

En ole todennut asiassa lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä.

3.2

Tuntomerkkirekisterissä ollut tieto

Kantelun mukaan hänen poikaansa koskevia tietoja ei ole poistettu tuntomerkkirekisteristä syyttämättä jättämispäätöksestä huolimatta.

Tapahtuma-aikaan voimassa olleen poliisin henkilörekistereistä annetun lain 24 c §:n 1 momentin 8 kohdan mukaan tuntomerkkirekisteristä ja tekotaparekisteristä tiedot tuli poistaa yhden vuoden kuluttua siitä, kun rekisterinpitäjä oli saanut tiedon syyttäjän tekemästä päätöksestä, jonka mukaan asiassa ei ole kyseessä rikos tai näyttöä rikoksesta.

Edellä mainitun sisäasiainministeriön poliisiosaston ohjeen mukaan jutun tutkijan tai tutkinnanjohtajan on huolehdittava siitä, että rekisterin ylläpitäjä saa tarvittavat tiedot tietojen poistamiseksi.

Saadun selvityksen mukaan komisario B on saatuaan tiedon asiaa koskevasta syyttämättä jättämispäätöksestä pyytänyt rekisterin ylläpitäjää poistamaan kysymyksessä olevaan asiaan liittyvät rekisteritiedot. Tiedon syyttämättä jättämisestä B oli saanut kantelijalta, jonka jälkeen hän oli tilannut asiaa koskevan päätöksen syyttäjänvirastosta. Toimenpiteiden tarkemmat ajankohdat ilmenevät selvityksestä.

En ole todennut asiassa lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä.

3.3

Loppulausunnon liittäminen esitutkintapöytäkirjaan

Kantelija arvostelee sitä, ettei hänen laatimaansa loppulausunnoksi esitutkintaan tarkoitettua asiakirjaa ollut liitetty esitutkintapöytäkirjaan.

Esitutkinnassa annettavaa loppulausuntoa koskevan esitutkintalain 42 §:n mukaan ennen esitutkinnan päättämistä asianosaisille on varattava tilaisuus esittää esitutkintaviranomaiselle lausuntonsa esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jos se on omiaan jouduttamaan tai helpottamaan asian käsittelyä tuomioistuimessa. Lausunto on liitettävä esitutkintapöytäkirjaan.

Ylikomisario C:n ja komisario B:n selvityksissä viitataan siihen, että kantelijan poika on ollut täysi-ikäinen eikä asiassa ollut mitään selvitystä siitä, että kantelijalla olisi oikeus tai valtuutus edustaa poikaansa asiassa. Sen vuoksi loppulausuntoa ei liitetty pöytäkirjaan, vaan asiasta tehtiin esitutkintapöytäkirjaan merkintä: "...lle varattiin pyynnöstään tilaisuus loppulausunnon antamiseen. Loppulausunnon on allekirjoittanut hänen isänsä A, joka ei ole toimittanut minkäänlaista valtakirjaa siitä, että edustaa täysi-ikäistä poikaansa. Tästä johtuen A:n loppulausunto liitetään arkistoitavaksi kantapöytäkirjan yhteyteen, sillä se ei kuulu varsinaiseen esitutkintamateriaaliin. A:n loppulausunto toimitettu tiedoksi syyttäjälle."

Ratkaisevaa asiassa käsitykseni mukaan on, onko kantelijalla ollut oikeus toimia poikansa puolesta.

Oikeudenkäymiskaaren asiamiehelle antamat kelpoisuusehdot tulee ottaa huomioon jo esitutkinnassa (Helminen – Lehtola – Virolainen: Esitutkinta ja pakkokeinot 2002, s. 295). Kantelua koskevana ajankohtana voimassa olleen oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan oikeudenkäyntiasiamiehenä sai toimia asianajaja tai muu rehellinen ja muutoin siihen toimeen sopiva sekä kykenevä täysi-ikäinen henkilö, joka ei ollut konkurssissa ja jonka toimintakelpoisuutta ei ollut rajoitettu. Oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan oikeudenkäyntiasiamiehen on, jollei päämies ole häntä tuomioistuimessa asiamieheksi suullisesti valtuuttanut, esitettävä päämiehensä allekirjoittama valtakirja. Valtuutusvaatimuksesta on laissa poikkeuksia ainoastaan asianajajan, julkisen oikeusavustajan ja asianomistajaa edustavan syyttäjän osalta.

Pidän edellä selostetun oikeudenkäymiskaaren asiaa koskevien säädösten perusteella selvänä, että toimiakseen poikansa puolesta esitutkinnassa kantelijalla olisi pitänyt olla laissa mainittu valtuutus. En voi siten pitää lainvastaisena sitä, että loppulausunnoksi nimettyä asiakirjaa ei liitetty esitutkintapöytäkirjaan em. perusteella, koska valtuutuksesta ei ollut mitään selvitystä.

Esitutkintapöytäkirjan merkinnän mukaan kantelijan loppulausunnoksi tarkoittama asiakirja on joka tapauksessa toimitettu syyttäjälle ja syyttäjän tietoon on siten

mitä ilmeisimmin tullut se, mitä asiakirjassa on ilmaistu. Mikäli kirjoitus on sisältänyt syyttäjän käsityksen mukaan jotain asiaan vaikuttavaa, syyttäjällä on ollut mahdollisuus huomioida se syyteharkintaa tehdessään.

Hyvän hallinnon periaatteiden mukaisesti asiassa olisi mielestäni voitu toimia kuitenkin myös niin, että loppulausunnoksi tarkoitetun asiakirjan saavuttua rikoksesta epäillyltä olisi tiedusteltu, onko A:lla valtuutus toimia asiassa ja liitetäänkö asiakirja loppulausunnoksi esitutkintapöytäkirjaan.

Kun edellä kerrotuilla perusteilla esitutkinnassa syylliseksi epäillyn oikeusturva ei käsitykseni mukaan kuitenkaan ole vaarantunut sen johdosta, että loppulausunnoksi tarkoitettua asiakirjaa ei ole liitetty esitutkintapöytäkirjaan asiakirjan tultua toimitetuksi syyttäjälle, pidän riittävänä, että lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni tiedoksi komisario B:lle saattaakseni edellä lausumani hänen tietoonsa.

3.4

Alle 18-vuotiaan kuulusteleminen varaamatta tilaisuutta huoltajalle ja sosiaalilautakunnan edustajalle

Kantelija arvostelee poliisin menettelyä siinä, kun erään alle 18-vuotiaan (kantelija ei ole hänen huoltajansa) rikoksesta epäillyn kuulustelu on toimitettu varaamatta tilaisuutta huoltajalle ja sosiaalilautakunnan edustajalle.

Esitutkintalain 33 §:n 2 momentin mukaan – siinä muodossa kuin laki oli kantelunalaisten tapahtumien aikaan – jos asianomistajana tai epäiltynä kuulusteltavana oli 15 vuotta täyttänyt vajaanvaltainen tai henkilö, jolle oli määrätty edunvalvoja, edunvalvojalle, huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle oli varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelussa, jos tämä tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä olisi saanut oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1, 1a tai 2 §:n mukaan käyttää puhevaltaa päämiehensä sijasta tai ohella.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 15 §:n mukaan kun lasta kuulustellaan epäiltynä, sosiaalilautakunnalle on varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun, jollei tätä ole lastensuojelulain (683/83) 15 §:n 2 momentin perusteella pidettävä ilmeisen tarpeettomana.

Lastensuojelulain 15 §:n 2 momentin mukaan sosiaalilautakunnan tulee olla edustettuna lapsen tekemäksi ilmoitetun rangaistavan teon esitutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 10 §:n mukaan asetuksessa pidetään lapsen alle 18-vuotiasta henkilöä.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 16 §:n 3 momentin 3 kohdan mukaan kuulustelupöytäkirjaan on merkittävä tilaisuuden varaaminen sosiaalilautakunnalle edustajansa lähettämiseen lapsen kuulusteluun sekä sosiaalilautakunnan edustajan läsnäolo.

Selvityksessään vanhempi konstaapeli D on kertonut menetelleensä asiassa virheellisesti. D kertoo, ettei muista tarkasti, mitä tapaukseen liittyi. Kuulustelusta, joka on pidetty 30.9.2000, laaditusta kuulustelupöytäkirjasta ilmenee, että epäiltyä kuulustellulle alle 18-vuotiaalle on ilmoitettu oikeudesta käyttää avustajaa ja oikeudesta pyytää kuulustelutodistaja paikalle.

Tutkinnanjohtaja B on em. puutteen havaittuaan ohjannut D:tä suorittamaan uuden kuulustelun, johon varataan huoltajille ja sosiaalilautakunnan edustajalle tilaisuus olla paikalla. D on järjestänyt 24.3.2001 uuden kuulustelun, jossa kuulustelupöytäkirjan merkintöjen mukaan on ollut läsnä kuulusteltavan isä. Sen sijaan sosiaalilautakunnan edustajalle tilaisuuden varaamisesta tai tämän läsnäolosta ei kuulustelupöytäkirjassa ole merkintää. Koska asiasta ei pöytäkirjassa ole merkintää, eikä D selvityksensä mukaan muista asian kulkua tarkasti, jää mielestäni varmuudella selvittämättä, onko jälkimmäiseen kuulusteluun varattu sosiaalilautakunnan edustajalle tilaisuus läsnä oloon. Sitä, että D olisi varannut sosiaalilautakunnan edustajalle tilaisuuden olla läsnä kuulustelussa, tukee se, että D on jälkimmäisen kuulustelun suhteen menetellyt tutkinnanjohtajalta saamansa ohjauksen mukaan kutsumalla kuulusteltavan isän paikalle. Siinä tapauksessa D olisi jättänyt tekemättä kuulustelupöytäkirjaan asetuksen edellyttämän merkinnän. Virhe on siten tapahtunut joko siinä, että sosiaalilautakunnan edustajalle ei ole varattu laissa edellytettyä tilaisuutta taikka kuulustelupöytäkirjaan ei ole tehty asianmukaista merkintää. Asiaan ei käsitykseni mukaan kuitenkaan ole saatavissa lisäselvitystä.

Katson vanhempi konstaapeli D:n menetelleen lainvastaisesti siinä, ettei hän ollut varannut 30.9.2000 järjestettyyn alle 18-vuotiaan rikoksesta epäillyn kuulusteluun tämän huoltajille ja sosiaalilautakunnan edustajalle tilaisuutta olla läsnä kuulustelussa. Muistutan häntä myös huolellisuudesta esitutkintapöytäkirjaan tehtävissä merkinnöissä.

3.5

Epäiltyjen henkilöiden isien ammattien vaikutus tutkintaan

Kantelussa katsotaan sen, että epäiltyjen isät ovat poliisimiehiä, vaikuttaneen asian tutkintaan. Kantelija katsoo, että vanhempi konstaapeli E on asian yhteydessä halunnut loukata epäiltyjen isiä.

Poliisilain 2 §:n mukaan poliisin on toimittava asiallisesti. Poliisiasetuksen 13 §:n 2 momentin mukaan poliisimiehen on virassa ja yksityiselämässään käyttäytyttävä siten, ettei poliisin arvo siitä kärsi.

Esitutkintalain 8 §:n 2 momentin mukaan esitutkinta on toimitettava siten, ettei ketään aiheettomasti saateta epäluulon alaiseksi ja ettei kenellekään tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa.

Selvityksissä on kiistetty se, että epäiltyjen isien ammatti olisi vaikuttanut asian tutkintaan. Vanhempi konstaapeli E on selvityksessään kiistänyt loukkaamistarkoituksen kirjoitettuaan jutun tutkija D:lle tarkoittamassaan ns. RIKI-

järjestelmään sisältyvässä tutkintamuistiossa "...ja...on muuten kai poliisin poikia. Kyllä on isät varmaan tyytyväisiä poikiinsa."

Totean olevan jossain määrin tulkinnanvaraista, millaista käyttäytymistä missäkin tilanteessa on pidettävä asiallisena ja osin se riippuu myös siitä asiayhteydestä, jossa toiminta tapahtuu. Puheena olevan ilmaisun voisi ehkä tulkita myös myötätuntoiseksi. Nähdäkseni asiallisuusveloitteeseen sisältyy joka tapauksessa se, että poliisimies viranhoidossaan kirjaa asianmukaisesti asiallisia ilmaisuja käyttäen myös sellaiset tiedot, jotka on tarkoitettu vain tiettyjen poliisimiesten tietoon näiden virkatehtävien hoitamista varten. Myös esitutkintalain 8 §:n 2 momentin ns. hienotunteisuusperiaate mielestäni edellyttää pidättäytymistä arvoarvostelmista kaikissa esitutkintaan liittyvien tietojen kirjaamisessa.

Ottaen huomioon edellä lainatun lauseen luonteen, sen käyttämisen asiayhteyden sekä asiaa koskevien lainkohtien tulkinnanvaraisuuden pidän riittävänä, että muistutan vanhempi konstaapeli E:tä poliisitoiminnan asiallisuusveloitteesta ja esitutkintalain 8 §:n 2 momentin hienotunteisuusperiaatteesta.

Muulta osin väitteeseen siitä, että epäiltyinä olleiden henkilöiden isien ammatti olisi vaikutusta tutkintaan, ei asiassa ole saatu selvitystä eikä asia tältä osin anna aihetta toimenpiteisiin.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 lausumani komisario B:n tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Saatan edellä kohdassa 3.4 esittämäni käsityksen vanhempi konstaapeli D:n menettelyn lainvastaisuudesta hänen tietoonsa. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Saatan edellä kohdassa 3.5 esittämäni käsityksen vanhempi konstaapeli E:n menettelystä hänen tietoonsa. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Kirjeen liitteet palautetaan ohessa.